Lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

Viite: Eduskunnan lakivaliokunnan lausuntopyyntö 15.3.2016, Keskusrikospoliisin lausunto lakivaliokunnalle 18.2.2016

KESKUSRIKOSPOLIISIN TÄYDENTÄVÄ LAUSUNTO LAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAEIKSI RIKOSLAIN 10 LUVUN SEKÄ PAKKOKEINOLAIN 6 JA 7 LUVUN MUUTTAMISESTA (HE 4/2016 vp), NS. KÄÄNNETTYYN TODISTUSTAAKKAAN KESKITTYEN

Asia

Keskusrikospoliisi on antanut 18.2.2016 Eduskunnan lakivaliokunnalle lausuntonsa hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta (HE 4 /2016 vp). Lisäksi lakivaliokunnassa on ollut kuultavana Keskusrikospoliisin rikostarkastaja Taina Neira.

Lakivaliokunta on 15.3.2016 pyytänyt Keskusrikospoliisilta täydentävää lausuntoa hallituksen esityksestä (HE 4/2016 vp) laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta. Lausuntoa on pyydetty ainoastaan käännetystä todistustaakasta laajennetussa hyödyn menettämisessä (ehdotettu RL 10 luvun 9 §:n 4 mom.) Lakivaliokunta on pyytänyt erityisesti tuomaan esiin mitä muutoksia ja vaikutuksia käytännön tilanteisiin ehdotetulla säännöksellä olisi. Edelleen on pyydetty tuomaan esiin esimerkkitapauksia tällaisista tilanteista.

Keskusrikospoliisin lausunto

Ehdotetun rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentin mukaan menettämisseuraamusasian käsittelyssä kantajalla säilyisi pääsäännön mukaan väittämis- ja todistustaakka niistä seikoista, joihin hänen menettämisvaatimuksensa perustuu. Pääsäännöstä poikkeuksen muodostaisi se, että väittämistaakan ohella *todistustaakkaa ei ehdotuksen mukaan olisi laajennetun hyödyn menettämistä koskevassa 10 luvun 3 §:ssä tarkoitetun omaisuuden alkuperästä.* Tällainen omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Kyse on niin sanotusta käännetystä todistustaakasta.

Keskusrikospoliisi toteaa, että käännettyä todistustaakkaa on esitetty käyttöönotettavaksi jo menettämisseuraamussäännösten kokonaisuudistuksen yhteydessä, kun muutosesitys on sisältynyt nykyisin voimassa olevaa rikoslakia koskevaan hallituksen esitykseen HE 80/2000 vp. Voimassa olevan rikoslain osalta käännetyn todistustaakan käyttöönotosta oli lopulta luovuttu

lakivaliokunnan mietinnön jälkeen. Perustuslakivaliokunta totesi tuolloin (PeVL 33/2000 vp) käännetyn todistustaakan osalta, ettei se ole varauksitta sopusoinnussa PL 21.2 §:ssä tarkoitetun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin sisältyvän sen vaatimuksen kanssa, jonka mukaan henkilöllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen.

Keskusrikospoliisi toteaa, että käännetyn todistustaakan käyttöönoton puolesta puhuvat edelleen paljolti samat seikat kuin HE 80/2000 vp perusteluissa on aikanaan menettämisseuraamussäännösten kokonaisuudistuksessa yhteydessä mainittu.

Vastaajalla olisi todistustaakka siitä, että menetettäväksi tuomittava omaisuus on alkuperältään laillista. Muilta osin todistustaakka olisi edelleen syyttäjällä. Menettämisseuraamuksen torjumiseksi riittäisi, että vastaaja osoittaisi olevan todennäköisempää omaisuuden olevan alkuperältään laillista kuin laitonta. Vastaajalta ei siten edellytettäisi täyttä näyttöä tai sen osoittamista, että omaisuuden laillisesta alkuperästä ei jää varteenotettavaa epäilyä. Vastaajan näytön laajuuden riittävyyden ylittyminen jo 50 %:n ylimenevissä tilanteissa on siten alhaalla, että näyttötaakan kääntöä ei ole pidettävä kohtuuttomana. Näin erityisesti, kun on selvää, että tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu.

Sitä vastoin nykyisin syyttäjän on haastavaa osoittaa syy-yhteys omaisuuden ja rikollisen toiminnan välillä eli se, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Nykytilan ongelma vaikeuttaa ja osin estää kriminaalipoliittisena tavoitteena olevan rikoksesta hyötymisen kiellon tehokkaan toteutumisen käytännössä.

Käännetyn todistustaakan tarkoituksena olisi edistää puuttumista selittämättömään, rikoslähtöisesti hankitun omaisuuden lisäykseen. Tämäntyyppinen laiton varallisuuden kartutus on pääsääntöisesti peräisin suunnitelmallisesti, monimutkaisia yritysjärjestelyitä ja erilaisia salauskeinoja hyödyntäen tehdyistä rikoksista sekä tilanteista, joissa omaisuutta siirrellään henkilöltä toiselle etenkin bulvaanijärjestelyjä hyödyntäen. Kuvatunkaltainen taloudellinen rikollisuus on yhteiskunnan kannalta erittäin haitallista. Keskusrikospoliisi näkee perusteltuna pyrkiä estämään kyseiseen rikollisuuteen keskeisesti kytkeytyvää rahanpesua eli rikollista alkuperää olevien varojen sekoittamista osaksi laillista toimintaa, sekä mahdollisuuksia rikoslähtöisen varallisuuden sijoittamiseksi uusiin rikoksiin.

Käännetyn todistustaakan osalta on huomattavaa, ettei menettämisseuraamus ole rangaistus, vaan turvaamistoimi, jonka tarkoituksena on uusien rikosten tekemisen tai rikoksesta hyötymisen estäminen. Käännetty todistustaakka ei siten muodostuisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin kuuluvaa syyttömyysolettamaa vastaan, sillä säännös ei koskisi henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää.

Keskusrikospoliisin tiedossa ei ole käännetyn todistustaakan käyttöönotolle ehdottomia oikeudellisia esteitä, mikä ilmenee muun muassa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivistä (rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa) sekä

perustuslakivaliokunnan kannanotosta aikaisempaan hallituksen esitykseen (HE 80/2000 vp). Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut, ettei perustuslaki anna suojaa henkilön rikoksella hankkimalle tai hänen rikolliseen toimintaansa liittyvälle omaisuudelle. Lisäksi Oikeusministeriön konfiskaatiotyöryhmän julkaisussa mainitun mukaisesti (Oikeusministeriö 3/2015, 43 - 44) säännökset vastaajan todistustaakasta eivät ole ongelmallisia Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan eikä omaisuuden suojaa koskevan 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklan kannalta. Käännetty todistustaakka onkin jo otettu käyttöön muutamissa Euroopan maissa, kuten esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa.

Nykyisin laajennettua hyödyn menettämistä sovelletaan harvoin. Syyttäjälaitoksen selvitysten mukaan laajennettua hyödyn menettämistä on nykyisin sovellettu lähinnä huumausainerikoksia koskevissa esitutkinnoista. Havainto on merkittävä, sillä rikoshyödyn poisottaminen huumausainerikostorjunnassa on määrällisesti esimerkiksi talousrikostorjunnassa poisotettua hyötyä merkittävästi kapeampaa. Koska laajennetun hyödyn menettämisessä puututaan niin sanottuun selittämättömään omaisuuden lisääntymiseen, on todennäköistä, että juuri huumausainerikostorjunnassa on voimassa olevin säännöksin syyttäjälle selväpiirteisintä osoittaa ristiriita selittämättömän omaisuuden lisäyksen ja todetun varallisuusaseman välillä. Talousrikostutkinnalle taasen on tyypillistä, että huomattavien omaisuuserien todentamisesta huolimatta, lukuisat erilaiset liiketoimet ja yrityskytkökset hankaloittavat sen selvittämistä ja näyttämistä, onko kyseessä selittämätön omaisuuden lisäys. Mitä varmemmin ristiriita kyettäisiin osoittamaan, sitä useammin kyseistä menettämisseuraamuslajia voitaisiin hyödyntää rikoslajineutraalisti myös huumausainerikollisuuden ulkopuolella. Havainto puoltaa käännetyn todistustaakan käyttöönottoa.

Käännetyn todistustaakan hyöty voi tulla esille esimerkiksi tilanteessa, jossa omaisuuden laittoman alkuperän häivyttämiseksi on ryhdytty monimutkaisiin järjestelyihin. Nykyisin, jos varoja on siirretty ulkomaille esimerkiksi verokeidasyhtiöihin, ei aina ole mahdollista saada tietoa omaisuudesta oikeusaputeitse tai muullakaan keinolla. Tällöin olisi perusteltua, että vastaaja osoittaisin omaisuuden alkuperän.

Keskusrikospoliisissa sijaitsevan Rahanpesun selvittelykeskuksen mukaan käännetyllä todistustaakalla olisi tärkeä merkitys myös rahanpesun torjunnalle. Nykyisin rahanpesua koskevan lainsäädännön mukaan voidaan asettaa viiden päivän määräaika sille, jonka varoihin liittyen on tehty pidättymismääräys. Kyseisen määräajan kuluessa kohteen tulisi selvittää varojen alkuperä ja tosiasiallinen edunsaaja. Jos selvitys ei ole luotettava tai sitä ei anneta lainkaan, jäädytysajan päätyttyä varoihin voidaan kohdistaa muita pakkokeinoja. Käännetty todistustaakka toimisi kohteen hyväksi, koska kohde voisi nopeasti toimitetulla ja aukottomalla selvityksellä saada varansa heti vapaaksi. Jos selvittelykeskus pitäisi selvitystä luotettavana, pidättymismääräys kumottaisiin.

Käänteinen todistustaakka kytkeytyy myös rahanpesulainsäädännön uudistamistavoitteisiin. Yhdessä käänteisellä todistustaakalla ja pidemmällä jäädytysajalla rahanpesun selvittelykeskus pystyisi suurella todennäköisyydellä paljastamaan sellaisia vakavia omaisuuteen liittyviä rikoksia, jotka eivät muuten ilmenisi tai mitkä tulisivat viiveellä esitutkintaviranomaisten tietoon.

Käännetty todistustaakka yhdistettynä pidempiin jäädyttämispäätöksiin tarkoittaisi, että rikollista toimintaa kyettäisiin hankaloittamaan tai estämään nykyistä tehokkaammin. Käännetty todistustaakka toisi merkittävän rikostorjunnallisen ja ennalta estävän lisän järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseen.

Käännetty todistustaakka olisi hyödyllinen myös esimerkiksi tilanteessa, jossa Suomessa tutkittavana olevassa törkeässä rahanpesussa on onnistuttu jäädyttämään varoja, mutta esirikos on tapahtunut ulkomailla. Jos esirikoksesta ei saada luotettavaa näyttöä tai vastausta riittävän ajoissa, tällöin laajennetun hyödyn menettämisen keinoin voitaisiin puuttua selittämättömään omaisuuden lisääntymiseen. Vastaavasti laajennetun hyödyn menettäminen olisi toimiva myös kotimaisissa tilanteissa, joissa ei saada riittävästi näyttöä törkeästä rahanpesusta.

Edellä ja aiemmassa lausunnossaan (18.2.2016) mainitsemin perustein Keskusrikospoliisi kannattaa ehdotettua käännetyn todistustaakan käyttöönottoa laajennetun hyödyn menettämisessä.

Keskusrikospoliisin päällikön sijaisena
Apulaispäällikkö — Tero Kurenmaa

Rikostarkastaja — Mikko Eränen